

ISTORIE ȘI TRECUT ÎN LITERATURA LUI MIHAIL SADOVEANU*

Iuliana Maria Gavrilă**

Abstract: *The proposed text presents how history and the past are reflected in Mihail Sadoveanu's literature. The author was, throughout his life, very concerned with the world of the village and the details that make up the image of this world. He was of the opinion that the Romanian village is one in which positive values are perpetuated for millennia, he saw the Romanian village as the ancestral village, even older than Decebal and Burebista. The traditions of the village are equivalent to details from the mythologies of the world and in his literature, Sadoveanu introduces aspects that connect the Romanian village with the other cultures of the world. What concerned us, in particular, are the details that make up the image of the Romanian village and the Romanian peasant, this being the theme of the doctoral thesis: "The image of the Romanian village and peasant in the works of interwar authors". In order to find those details, we analyzed Mihail Sadoveanu's literature and how it captures the image of the Romanian peasant. Describing the tradition, customs and behaviors of the peasants, the author tries to demonstrate the ancient connection of the contemporary peasant with his ancestors. The plowman and his agrarian customs are related to the ancient civilizations and their archaic belief systems, related to the position of the planets and the solar holidays on the basis of which agriculture is organized and planned.*

Keywords: the Romanian village, memory, ancient civilization, history, tradition.

Următorul text se concentrează asupra imaginii satului românesc din perioada interbelică, imagine reflectată în literatura din vremea respectivă – și anume în textele literare ale lui Mihail Sadoveanu. Studiul nostru prezintă o problemă de imagologie – ilustrează modul cum imaginea satului este construită cu ajutorul istoriei și având în

---

* Această lucrare a beneficiat de sprijin financiar prin proiectul „Cercetare doctorală și postdoctorală de calitate, inovativă și relevantă pentru piața muncii”: POCU/ 380/ 6/ 13/ 124146, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014-2020.

** Doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca; e-mail: ferent_iuliana@yahoo.ro.

„Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. Series Historica”, LIX, 2020, Supliment, 2, *Lucrările conferinței internaționale online „ROMANIA-ITALIA-EUROPA. Evoluții istorice - Dinamici culturale - Relații internaționale”, 16-18 septembrie 2020*, p. 629-635.

vedere influența trecutului asupra oamenilor de la sat. Ne-am aplecat în mod special asupra tradițiilor și obiceiurilor care sunt păstrate din moși-strămoși și asupra gesturilor, ritualurilor, memoriei orale care conservă vechea imagine a satului. Toate acestea au fost regăsite în literatura unui sâtean, Mihail Sadoveanu fiind el însuși fiu de țărani și nepot de locuitori ai satului moldovenesc. În cadrul acestui text, vom prezenta câteva secvențe din textele lui Sadoveanu, prin care exemplificăm rolul istoriei și al trecutului în crearea imaginii satului și a țaranului român.

În cadrul cercetării noastre ne-au preocupat foarte mult imaginile create în lumea rurală: întregul spațiu rural este constituit din imagini, care transmit un anumit set de informații persoanelor din exterior. Imaginile despre care discutăm pot fi cele mai banale lucruri: de la casa de la țară, la locurile de pescuit, pădurea de lângă sat, hora de duminică, și alte astfel de locuri importante pentru sâtean. În cele din urmă, una dintre imaginile de căpătâi ale satului, încetățenite și încremenite parcă în timp, este aceea a unui spațiu intim, animat de țărani, de artizani și comercianți, cu sărbători și obiceiuri păstrate întocmai¹. Mihail Sadoveanu este promotorul acestei imagini idilice a satului, este cel care descrie obiceiurile țaranilor și cel care vede în comportamentele lor reminiscențe ale trecutului. Așadar, ne vom concentra, în acest text, pe imaginile propuse de acest autor, mai cu seamă pe rolul pe care istoria, trecutul și tradiția o joacă în conturarea acestor imagini.

Imaginea satului moldovenesc ne apare, la Sadoveanu, idilică, aproape perfectă. Deși, alături de pasajele descriptive lungi și detaliate despre frumusețea zonelor rurale moldovenești, autorul include, în mod realist, și detaliile mai puțin perfecte despre săteni. Acesta prezintă, alături de acea imagine idilică, și o imagine a țaranului ignorant, needucat, sărac, iar comportamentele care apar în rândurile autorului sunt exemple din problemele raportate la nivelul satelor românești din perioada interbelică.

Având spus aceste câteva detalii introductive, în continuare ne vom axa pe tema principală a acestui text, și anume importanța trecutului la sat și legătura acestuia cu istoria. Una dintre principalele imagini care se conturează în perioada interbelică despre satul românesc (popularizată de altfel și de mișcarea „semănătoristă”), ilustrează satul ca păstrătorul adevăratelor valori pozitive; iar aceste valori provin din obiceiurile și tradițiile pe care le păstrează satul.

Un lucru pe care l-am observat analizând întreaga operă literară a autorului menționat, este faptul că acesta pune foarte mare preț pe memoria satului românesc. Un concept fundamental în discuția despre mecanismele de funcționare a satului românesc este memoria orală a lumii rurale; istoria și trecutul, temele despre care discutăm în acest articol, nu pot fi considerate fără a lua seama și la modul cum acestea

---

¹ Florina Bran, Dinu Marin, Tamara Șimon, *Turism rural. Modelul european*, București, Edit. Economică, 1997, p. 8-9.

sunt reținute în memoria satului. Istoria este reținută și transmisă mai departe prin viu grai; trecutul este astfel trecut prin multiple filtre iar informația pe care o avem astăzi este schimbată de percepția fiecărui actor, fiecărui sătean care a transmis mai departe învățăturile primite. Nu doar întâmplările trecutului sunt memorate și reținute de către lumea satului, ci și anumite comportamente considerate ritualuri, anumite obiceiuri, anumite sărbători – repetiția unor gesturi și reținerea motivației lor (de cele mai multe ori parțial), sunt elemente esențiale în înțelegerea modului cum funcționează lumea rurală și în înțelegerea imaginii satului și a țăranului.

Datinile și obiceiurile, acele elemente principale în înțelegerea mecanismelor de funcționare a satului și acele detalii care contribuie la conturarea unei imagini idilice a satului, sunt în cele din urmă *legile* care guvernează viața săteanului. Aceste *forme, gesturi* și mai ales repetiția lor de-a lungul generațiilor sunt elementele care „stăpânesc viața satului”, dar reprezintă și „unitatea civilizației române”².

Datinile descrise, obiceiurile și tradițiile au o legătură directă cu trecutul și istoria în sensul în care implică „social vorbind, ideea de moștenire”³ – deprinderea și repetarea anumitor comportamente nu ar crea un întreg ritual dacă nu ar fi repetate la nivel colectiv. Așadar una dintre principalele condiții pentru crearea unui obicei în lumea rurală este acceptarea unui set de comportamente și gesturi la nivel colectiv, memorarea și repetarea lor de-a lungul timpului. Obiceiurile sunt o „deprindere colectivă, act repetat cu scopul de a conserva și îndruma viața socială”⁴. Aceste mecanisme s-au creat însă în urmă cu mult timp, astfel încât în prezent sunt reținute comportamentele, dar nu ceea ce le-a generat și nici de la cine sau ce au pornit. De aceea istoria și trecutul au un mare rol în imaginea satului propusă de Mihail Sadoveanu – autorul se străduiește să identifice originea gesturilor pe care le vede în lumea satului, să le explice și, simultan, într-un act de naționalism și solidaritate cu lumea satului, să ilustreze o conexiune între comportamentele vechi și imaginea satului dacic și satul românesc din perioada interbelică.

În întreaga literatură a lui Mihail Sadoveanu, trecutul și istoria poporului român sunt ținute la mare cinste. Țăranul român este văzut ca un descendent direct al lui Burebista și Decebal, satul românesc păstrează vechile obiceiuri ale dacilor, foarte puțin modificate și alterate de trecerea timpului. Ba mai mult, civilizația sătească românească este legată de civilizația Egiptului Antic și este văzută ca fiind superioară⁵.

² Ernest Bernea, *Civilizația română sătească*, București, Edit. Vremea, 2006, p. 34-35.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Toate aceste detalii sunt preluate după analiza întregului corp de opere publicat de către Mihail Sadoveanu de-a lungul vieții sale – vezi colecția de 22 de volume de opere publicată la Edit. de Stat pentru Literatură și Artă (vol. 1-18), Edit. pentru Literatură (vol. 19-20), Edit. Minerva (vol. 21-22), ani de apariție: 1954-1973.

Putem înțelege, aşadar, de ce Mihail Sadoveanu idealizează satul, țăranul și obiceiurile sale - ca păstrătoare a valorilor vechi (chiar preistorice), lumea satului este vitală pentru supraviețuirea poporului român și pentru păstrarea acelor obiceiuri de demult. În acest fel, în perioada interbelică se conturează foarte bine imaginea satului ancestral, văzut ca un rezervor de originalitate și înțelepciune – este una dintre principalele imagini pozitive legate de satul românesc care se conturează în perioada despre care discutăm.

În acest context, lumea satului devine mult mai importantă. Apare ideea că satul păstrează identitatea culturală a poporului român, sau bine spus că identitatea culturală dacică se păstrează prin țăranul român. Plugarul și obiceiurile sale agrare sunt legate de vechile civilizații și sistemele lor arhaice de credințe, legate de poziția planetelor și sărbătorile solare pe baza cărora se organizează și planifică modul prin care se practică agricultura. Simple obiceiuri precum înmormântarea, nunta⁶ și simplele gesturi pe care le face țăranul român devin gesturi ale strămoșilor noștri, păstrate de lumea satului. Iar amenințarea sub care se află acum satul, pus sub presiunea modernizării și a ignoranței celor din jur față de dificultatea vieții la sat, capătă noi valențe. Nu doar satul este amenințat de dezvoltarea orașelor și a industriei, ci „depozitul” culturii strămoșești.

Una dintre primele imagini conturate de către literatura sadoveniană despre lumea satului și devenită foarte populară în concepția noastră, este aceea a satului agrar, a țăranului agricultor, a iubirii acestuia pentru pământ și muncă. De-a lungul timpului, un lucru statornic în viața țăranului român a reprezentat-o agricultura, pământul și roadele pe care le oferă acesta.

Sadoveanu a afirmat chiar faptul că viața agricultorului este mărginită de apusuri și răsărituri; autorul ne arată cât de mic pare omul în comparație cu mișcările pământului: „Viața agricultorului e mărginită, e ordonată de apusuri și asfințituri, de anotimpuri, de vatra familiară, de mormintele strămoșilor. Mulțumirea lui materială de mediocră, de aceea își creează bunuri sufletești. Religia, tradiția, legenda și cântecul au fost pentru el singurele valori. Neamul meu, deci, vine dintr-o depărtare a timpului mai mare decât o pot aprecia istoricii. Așezat într-un pământ care l-a hrănit ușor, grupul nostru uman a devenit deplin statornic, supunându-se stihilor. Îmbrăcămintea, locuința, firea, calitățile, cusururile pământeanului din Dacia sunt un rezultat al influențelor cosmice, îndelungi și covârșitoare influențe”⁷. Observăm cum poporul român este în mod automat definit ca un popor de plugari, aşadar legătura cu practica agriculturii este de necontestat. Iar această legătură vine cu o serie de trăsături: viața

---

⁶ Gail Kligman, *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, ediția a II-a, traducere de Mircea Boari, Runa Petringenaru, Georgiana Farnoaga, West Paul Barbu, Iași, Edit. Polirom, 2005.

⁷ Mihail Sadoveanu, *Caleidoscop*, București, Edit. de Stat, 1946, p. 22.

arhaică este ordonată de natură, așadar materialismul lipsește aproape cu desăvârșire de la sat. Valorile, comorile pe care le dorește și caută omul tradițional constă în religie, tradiția sa, „legenda și cântecul” – cu alte cuvinte, întocmai acele comportamente care îi sunt transmise pe cale orală, din cele mai vechi timpuri. Sadoveanu vorbește de influența dacilor ca despre un lucru viu, care încă există – această influență este încă vie, păstrată prin obiceiul de a memora totul și de transmite mai departe. De aceea sunt menționate cântecul, balada, mitul – este instrumentul prin care informații sunt stocate în memoria orală și transmise mai departe.

Mihail Sadoveanu este de părere că „ne tragem din mai mult decât maica Roma”⁸, că legăturile cu trecutul trebuie căutate mai departe, că satul românesc este cu adevărat milenar, nu doar secular. Aici opiniile lui Sadoveanu converg cu cele ale lui Eliade. Cei doi autori susțin același lucru, și anume faptul că satul românesc, cu tradițiile și datinile sale, păstrează anumite idei mult mai vechi decât ne putem imagina. Că în gestică și spiritualitatea tradițională se află rămășițele unei civilizații vechi, și chiar dacă însemnătatea simbolurilor pe care le întâlnim la sate ne este pierdută, rămâne faptul că acele simboluri sunt prezente în mentalul colectiv țărănesc de milenii, că sunt repetate și păstrate cu sfințenie și cunoscându-le putem să începem să construim imaginea satului originar.

Pentru a putea exemplifica cel mai bine viziunea lui Mihail Sadoveanu și rolul pe care istoria și trecutul îl joacă în conturarea imaginii satului, vom oferi un exemplu din opera „Baltagul” unde sunt inserate foarte multe elemente din trecut. Autorul nostru leagă lumea satului de cea a geto-dacilor prin gesturi și obiceiuri și nu se sfiește ca, la fiecare pas, să accentueze această legătură și să îi sublinieze importanța.

„Baltagul” conține scene de tradiție, obiceiuri și superstiții tradiționale muntenești, fiind prezentată o comunitate izolată de civilizație și de orice influență exterioară, aici tradiția se păstrează aproape neschimbată: „Izolate de lumea din văi, rânduri după rânduri de generații, în sute după sute de ani, se veseliseră de creșterea zilei și începutul anilor; toate urmau ca pe vremea lui Boerebista, craiul nostru cel de demult; stăpâniri se schimbaseră, limbile se prefăcuseră, dar rânduielele omului și ale stihilor stăruiseră; așa încât se cuvenea ca și copiii să-și aibe partea lor”⁹. Am considerat că aceasta ar fi descrierea perfectă a mecanismului care a asigurat transmiterea și menținerea tradiției în lumea satelor: în primul rând, izolarea de lumea exterioară ajută prin faptul că nu există ispita modernității, care să atragă fiii satului spre orașe, spre o lume care se prezintă a fi plină de oportunități. În al doilea rând, această zonă este prezentată ca fiind parcă blocată în timp: stăpâniri s-au schimbat,

⁸ Apud Mihail Sadoveanu, *Opere. I. Povestiri. Începuturi*, București, Edit. Minerva, 1981, p. LXXXI.

⁹ Idem, *Baltagul*, București, Edit. Minerva, 1981, p. 84.

astfel că timpul curge în continuare, dar comportamentul țăranului nu s-a schimbat. Sunt gesturile și comportamentele stihilor de demult.

Bineînțeles, supraviețuirea valorilor vechi nu a fost un proces ușor. Toate conflictele care au avut loc în spațiul intracarpatic sunt prezentate ca lupte pentru conservarea identității etnice și culturale. Diferitele dominații străine (otomane, ungare, austriece) sunt, din acest punct de vedere, perioade întunecate, care amenință conservarea vechilor valori. Acesta apare ca unul din motivele pentru care numai lumea satului mai păstrează aceste obiceiuri, rămânând credincioasă învățămintelor din bătrâni. Într-o altă operă a sa, și anume „Lacrimile ieromonahului Veniamin”, este expusă această viziune: „Românii aceștia din leagănul strămoșesc au stat supuși Crailor străini. Erau socotiți oameni proști și de rând, buni de sapă lată și de ciobănie. Peste toate pământurile și hotarele pusese stăpânire căpiteniile de oști și boerii unguri, fără dreptate, cu sabia și cu sila. Și pe săracii băștinași îi socoteau ca pe animalele de povară, robi, fără drepturi. Ei plăteau bir, ei munceau pământul, ei erau duși ca turmele necuvântătoare la războiu, și erau străini în țara lor.”¹⁰

Observăm așadar cum Sadoveanu se folosește mult de evenimente istorice, prezentate sumar și eroizate, pentru a întări imaginea idilică a satului: țăranul muncitor, asuprit, harnic și viteaz reușește să ducă mai departe moștenirea identitară și culturală în ciuda tuturor greutăților. O viziunea populară în perioada de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial, preluată și răspândită de mulți autori ai vremurilor respective.

Predilecția autorului pentru trecut se poate motiva și prin dorința acestuia de a crea o legătură între prezentul în care satul apare deteriorat, cu valorile pierdute, și trecutul în care satul era un model de înțelepciune. Dar acel trecut nu este unul recent; Sadoveanu își ancorează satul în perioada preistorică și discută despre cum sărbătorile pământului au fost aceleași pretutindeni. Autorul prezintă sărbători precum Buna Vestire a soarelui nou (25 martie), Gheorghiiile sau sărbătoarea plugului. Autorul ne arată cum, în mentalitatea tradițională, sunt sărbătoriți muncitorii pământului: „lucrătorul de pământ, cu ajutorul suliții soarelui, biruiește balaurului iernii și al inerției solului.”¹¹ Paștele este asemuit sărbătoririi lui Osiris sau a lui Mîtras iar credințele românești sunt legate de credințele universale: reînvierea unui om este egalată cu reînvierea naturii și revenirea soarelui de primăvară. Sadoveanu ne apare așadar ca un fiu al satului, educat la cele mai bune școli și experimentat, care își motivează gesturile văzute la bunicii săi și încearcă să globalizeze cumva lumea satului: sărbătoarea țăranului român și gestul de a ciocni ouă și sacrifica miei este mai mult decât atât, chiar dacă simbolistica acestora a fost uitată. „Bătrânii mei care dorm

¹⁰ Idem, *Lacrimile ieromonahului Veniamin*, Iași, Institutul de arte grafice și editură „Viața Românească”, 1922, p. 27.

¹¹ Idem, *Creanga de aur*, București, Edit. Cartea Românească, 1933, p. 11.

în țintirumul de la Hangu n-au știut niciodată că acest ou semnifică soarele înnoit și veșnicia vieții, dar au repetat cu sfințenie gestul generațiilor”¹².

Ceea ce am încercat să ilustrăm până în acest punct este rolul pe care istoria și trecutul îl au în conturarea datinilor și obiceiurilor din lumea satului – tradiții care reprezintă un element principal în imagologia rurală. Printre principalele concluzii, am dori să amintim importanța continuității și a tradiției în lumea rurală. Memoria satului, valorile păstrate de-a lungul timpului și transmise mai departe, într-o formă sau alta, sunt elemente care ne ajută să definim satul românesc și modul cum funcționează acesta.

Ne-am legat foarte mult de operele lui Mihail Sadoveanu și am tratat aceste opere ca pe un izvor istoric al lumii rurale deoarece autorul exemplifică și explică anumite comportamente pe care le observă la țăranul român. Una din predilecțiile autorului este aceea de a ancora satul românesc în istorie – de a lega românul contemporan de dacul antic, de a accentua importanța satului prin prezentarea luptei românilor, de-a lungul veacurilor, pentru autonomie, independență și drepturi. Am văzut cum aceste tendințe pot fi puse pe seama unei dorințe de unitate, a satului din trecut cu satul interbelic dar și de universalitate: imaginea satului românesc este contopită cu imaginile manifestărilor spirituale din întreaga lume – astfel satul nostru devine universal și atemporal. Toate aceste elemente sunt preluate și folosite de autor pentru a convinge lumea perioadei interbelice de importanța conservării lumii satului – pus în fața modernizării și a schimbării satului pe care îl cunoștea, Sadoveanu apelează la diferite mijloace de a convinge autoritățile statale să investească în lumea satului, de a convinge românii de frumusețea satului și a țăranului dar mai ales de a convinge de importanța acestui sat în păstrarea trecutului viu.

---

¹² *Ibidem.*

